

„Műveld a csodát, ne magyarázd...”

Felnőni a példaadó ősök testamentumához

globális világrend átokfutása és a konzumidiotizmus tobzódása idején kicsiny hazánk szellemi állapotáról beszélni hallatlanul bátor cselekedetnek tűnhet, hiszen manapság „ökörszem prédál ott, hol sas se mer leszállni”.

Az utóbbi évek legkétségbeejtőbb tapasztalata, hogy az ország tönkretétele (felszámolása?) erőltetett ütemben folyik. Az oktatás- és egészségügyben látványosan zajló egész pályás letámadás sajnos szellemi életünket sem kíméli; a magas kultúra, az irodalom és társművészetek lejáratása és ellehetetlenítése egyre aggasztóbb méreteket ölt. Most, hogy Anettkáról opera készül, Garamhegyi Ábel államtitkár pedig a szegedi szimfonikusok vezénylési jogát vindikálja magának, a helyzet egyszerre tragikus és komikus, de leginkább tragikomikus. Óriási dilemma, hogy sírjunk-e vagy ne vessünk Hallgatóimnak mondom is néha, hogy a helyzet reménytelen, de nem komoly. Mire némelyik diákom enyhe rosszállással fejezi ki ellenvéleményét: „A helyzet komoly, de nem reménytelen.” A helyzet fonáságát mutatja, hogy a magukat reformereknek maszkírozó politikai szereplők között nemhogy Széchenyire, de még Klebelsberg Kunóra emlékeztető figurát sem lehet felfedezni.

A szellemi régiókban elsekélyesedéssel és kiüresedéssel fenyegető jelenséget, a fontosság ostoba pestiseként terjedő járványt Ablonczy László megvilágosító erejű látletele (Elgyurcsányosodásunk, I–II., *Hitel*, 2007/11–12), illetve L. Simon László lényeglátóan pontos és hiánypótló tanulmánykötete (Versenyhátrány – *A / kultúr/politika fogságában*) egyaránt hitelesen és az állampolgári felelősségre apelláló mozgósító erővel veszi számba. Ezek a terápiás igénnyel íródott kiütkereső művek is arra intenek bennünket, hogy szellemi és erkölcsi paralízisben szenvedő világunkban a József Attilától ismerős tanítás fokozottan érvényes: „Ami kívül hiányzik a világból, azt az ember belül, önmagában kell hogy megteremtse, mert máskülönben elpusztul.”

A jelenség, amiről szó van, persze csöppet sem új keletű és egyáltalán nem előzmények nélküli, hiszen a '90-es évek két igen figyelemre méltó költői látletele ez áll: „Itt minden egy hetes a forradalmak / és a szerelmek is eldobható / papír zsebkendő ez az ország / beléfűjják szerencsésebb hatalmak / a finnyás Európa minden mocskát / s lucsog az is mi még eladható / [...] országnak ország még hazának árnyék / itt rég nem halni itt túlélni kell” (Baka István: *Üzenet Új-huligániából*); „Itt most a nincs van. / Felelős hülyék és felelős gazemberek / virágkora. Nem! Nem! Nem! / Ez nem kell nekem, ezt nem akarom! [...] Úgy néz ki: hovatovább nincsen hova tovább. / Valamikor akartam valamit többedmagammal. / Már nem akarok semmit. / Egymagam vagyok. / [...] És? Pereg a homokóra, és múlik az élet. / Ez még aránylag jó. Egyébiránt: / minden mállik és széled” (Petri György: *Nemnemnem*). Mintegy két évtizeddel

korábban pedig az utolsó költőfenomén, Nagy László két portréversében ekként vallotta meg a helyzettel, a méltatlan körülményekkel és emberi viszonylatokkal szembeni protestáló vétőjét: „Hát persze, hogy nem történt semmi, / sör habzik, folyik az ultriparti, / kockáznak elég is ennyi, / minek a sebeket fölvakarni, / minek akarni, / fényesen hasítani bizonytalanba! / Bizony, az élet nem hagyja abba, / a síron a bogarak összeragadva / sürgenek, apró piros vonatok, / pirosul a dinnye, mosolyt von a tők, / együtt vidulnak a vevők s kofák, / rogyásig telve az uborkafák. / De ki látja, hogy rohadttá ért a szégyen? / Hogy ekkora alázat már gyalázat?” (Nagy László: *Gyászom a Színészkirályért*); „Pokolá a tábor, hol vitéznél több a ringyó / s teknőc-lovasoknak csak hasamenése gyors- / Ti nem hulltok el, de sorsom kitagadom / innen, mert vétek, hogy egy-hiten veletek éltem” (Nagy László: *Balassi Bálint láz-beszéde*).

Szomorúan konstatálhatjuk, hogy – mint oly sok mindenben – az áldott emlékű költő ebben is prófétának bizonyult. Egy tetszhalott állapotban leledző, erkölcsileg lepusztult és szellemileg alultáplált országban nem könnyű élni, mint ahogy nem könnyű hinni a feltámadásban sem. Arról pedig, hogy a múlt nem tud véget érni, és ott tartunk, ahol tartunk, leginkább az az értelmiségi szerepben tetszelgő, ám gögicselő kórusként viselkedő udvaronchad tehet, amely a kortárs költészet egyik legnagyobb üzenetére is érzéketlennek és süketnek mutatkozott: „A tehetség semmi, elrontható, elpazarolható. / Ami az egész életben számít, az a jellem” (Nagy Gáspár: *Zbigniew Herbert emlékére*). Igen, mert a jellem mondja meg, hogy mit szolgálok a tehetségemmel, mihez adom a nevem, és mihez nem. Minden egyéb csak önámítás, mellébeszélés és maszatolás. Amíg ezt valaki föl nem éri ésszel, lehet akár tucatnyi diplomája is, értelmiséginek mégsem nevezheti magát. A szellem emberének, felelős írástudónak pedig végképp nem. Megátalkodottság lenne elhallgatni, muszáj tehát kimondani: ha Magyarországon magasan szárnyalna a szellem, és úgy volna civil kurázi meg valamirevaló értelmiség, mint ahogyan nincs, az őszödi böszme és szégyentelen csapata soha az életben nem rúghatott volna labdába.

A fenti gondolatokhoz társítható, hogy tavaly július 7-én a partiumi Árpád nevű településen jól szervezett és méltó emlékünnepséget tartottak Árpád fejedelem halálának 1100. évfordulóján. Már szinte meg sem lepődünk azon, hogy Magyarországon hivatalos állami rendezvényre egyáltalán nem került sor. Ha találomra megkérdeznénk a járókelőket, az esetek többségében valószínűleg azt mondanák róla, hogy ismerni ugyan nem ismerik, de furcsa fickó lehetett, mert mindenféle Árpád-sávokat neveztek el róla. A jelenkori Magyarország mentális viszonyairól, szinte minősíthetetlen szellemi és erkölcsi állapotáról ez a fajta kollektív amnéziát tükröző jelenség mindennél beszédesebben árulkodik. És akkor Trianon meg '56 mindmáig kibeszéletlen és feldolgozatlan traumáját még nem is érintettük. A semmi jóval sem kecsegtető jelenlegi konstelláció és a magunk előtt görgetett mind nagyobb csődtömeg mélyebb okait és lényegi összefüggéseit kutatva nem minden ok nélkül juthat eszünkbe néhai Sütő András örökbecsű reflexiója: „Teli van a hasunk rozsdás patkószeeggel, az idő mégis azt kívánja, hogy virágcsokrokat öklendezzünk.” Talán a helyzet feloldhatatlannak tetsző paradoxona és a valóban em-

berfeletti erőfeszítést kívánó kihívás is magyarázhatja, hogy a kulturális, művészeti és szellemi életünkben korábban is megfigyelhető kétféle magatartás (az aszkéta lelkületű, szolgálattelvő altruista, illetve a haszonelvűséget favorizáló, az egyéni érvényesülést mindenek fölé helyező zsoldos) küzdelmében a mérleg nyelve egyre inkább az utóbbi felé látszik elbillenni.

A rendszerváltás utáni magyar történelem legsúlyosabb tehertétele és talán legnagyobb rákfeneje a besúgó- és ügynöklisták folyamatos, szisztematikus kiszivárogtatása, és ennek iszonyatosan destruktív, közbizalmat mérgező és köznyugalmat romboló hatása az emberi kapcsolatokban, illetve a társadalmi és kulturális közéletben. A három találmányra kiragadott példa (Tar Sándor, Szabó István, Szilágyi Domokos) természetesen csak a jéghegy csúcsát jelzi. Szekrényből váratlanul kizuhanó és múltat megmásító csontvázakat persze nemcsak a magas kultúra világában, hanem a saját környezetünkben, példának okáért a munkahelyünkön is szép számmal ismerhetünk. Jelen sorok írójával együtt gondolom sokan meglepődnének ha törvény adta jogukkal élve, idővel és fáradsággal mit sem törődve kikérnék a róluk szóló aktákat a Történelmi Hivatalból. Eletutak és emberi kapcsolatok egész sora kerülhetne ezáltal teljesen újszerű megvilágításba. Bizonyos nagy hatalmú urak és úrnők esetében utólagosan értelmet nyernének (érthetővé válnának) a meredek ívű pályák, méltatlanul betöltött pozíciók, zsiros állások, érdemtelen kitüntetések, vezetői beosztással való sorozatos és következmények nélküli visszaélések, a törvénytelenység határát súroló, botrányos cselekedetek. S mindezek ismeretében talán az egy éve elhunyt Nagy Gáspár barátunk bizonyos verseit is másfajta konnotációval, érvényesebb jelentéssel, pontosabb hangsúlyokkal fogadhatnánk be. Olyan fölkkavaró és eszméltető művekre gondolva, mint például a *Vak látnok monológja*, *A vak látnok folytatja a monológot*, *Szigorúan titkos állambiztonsági barlangrajz*, *Előkészület az imához*. Utóbbi verset teljes egészében idézem: „Mondj egy imát értük / mert nagyon is tudták / hogy mit cselekszenek / kit figyelnek / kit jelentenek / és mennyiért / bár nagyon nehéz / az öklendezést visszatartanod / hiszen a hihetetlen tartományban / fantáziátlan fedőnevekkel / másutt meg befeketített / letakart óvott-védett nevekkel / ők vannak ott / akikről azért nem hitted volna el / s akikről persze mégis tudad / hogy többnyire gyöngé rongyok / (ez most így túlzás / ergo: nem nem így igaz / csak sejtetted inkább) / amikor már lehetett / minden kockázat nélkül / akkor a szabadság bajnokaiként / oly harsányan kiabáltak / már ezért is gyanút foghattál volna / s mi mindenre jogot formáltak / még arra is talán / hogy te kérj tőlük bocsánatot / ...most mégis / mondj értük egy imát / (megérdemlik) / rájuk fér nagyon!” Az undorral vegyes csalódottságot evangéliumi gesztusokkal ellenpontoszó műalkotás nyelvi minimalizáltsága, feszes formarendje és lebírhatatlan döbbenete csöndes eszmélkedésre és mértéktartó reflexivitásra készíti az olvasót. Az etikamentes esztétikák uralgása idején annyit azonban – Sütő Andrást idézve – feltétlenül fontos megjegyezni, hogy „amit a gondolat és a nemzeti sorsvállalás teremteni képes, örök helye van annak a magyar irodalomban”.